

Filip Katanić
Doktorand povijesti na Hrvatskim studijima u Zagrebu
Bukovačka cesta 75.
katani.filip@gmail.com

Primljeno/Received: 1.7.2018.
Prihvaćeno/Accepted: 21.10.2018.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

UDK 355.312(497.5)“1914“

PJEŠAČKE PUKOVNIJE AUSTRO-UGARSKE VOJSKE S PODRUČJA BANSKE HRVATSKE I SLAVONIJE U GALICIJSKOJ BITKI 1914. GODINE

Sažetak: Rad na osnovi izvornog arhivskog gradiva, literature i onodobnih tiskovina donosi podatke o sudjelovanju petrovaradinske 70. i karlovačke 96. pješačke pukovnije austrougarske vojske s područja Banske Hrvatske i Slavonije u Galicijskoj bitki 1914. godine. U radu se izlaže tijek vojnih operacija u kojima su sudjelovale ove postrojbe i analizira njihova uloga. Cilj ovoga rada je popuniti prazninu u hrvatskoj historiografiji kada je riječ o radovima iz vojne povijesti Prvoga svjetskog rata. U radu se postavlja pitanje: „Koliko je otprilike bilo poginulih, ranjenih, nestalih i zarobljenih hrvatskih vojnika iz ove dvije pukovnije u Galicijskoj bitki 1914. godine?“ U zaključku se izlažu posljedice Galicijske bitke za hrvatske zemlje, Austro-Ugarsku Monarhiju i daljni tijek Prvoga svjetskog rata.

Ključne riječi: 70. pješačka pukovnija, 96. pješačka pukovnija, Galicijska bitka, austrougarska vojska, ruska vojska, 1914. godina.

Uvod

Na početku Prvoga svjetskog rata, u kolovozu i rujnu 1914. godine, hrvatski vojnici austrougarske vojske s područja Banske Hrvatske i Slavonije u sastavu 70. i 96. pješačke pukovnije carske i kraljevske austrougarske vojske borili su se na području Galicije s postrojbama

ruske vojske u velikoj Galicijskoj bitki. Galicija je bila jedna od nekadašnjih krunskih zemalja Austro-Ugarske Monarhije. U nagodbenom razdoblju od 1867. do 1918. godine nalazila se u austrijskom dijelu Monarhije. Glavni grad austrijske Galicije bio je Lemberg [današnji Lavov u zapadnoj Ukrajini, op.a], važno političko, kulturno i prometno središte Austro-Ugarske Monarhije. Prema raspoloživim podacima, 1914. godine Galicija je imala površinu od 77 300 km² i 8 025 675 stanovnika što je činilo oko 15% cjelokupne austrougarske populacije.⁶²⁷

Galicijaska bitka bila je jedna od najvećih bitaka Prvoga svjetskog rata. Od 15. kolovoza do 28. rujna 1914. godine na Istočnome bojištu⁶²⁸, bojišnici zapadne i istočne Galicije dugoj otprilike 560 km i dubokoj otprilike 250 km, ratne su se operacije odvijale u tri glavne faze. Prvu fazu (15.8.1914.-1.9.1914.) obilježilo je obostrano ofenzivno djelovanje austrougarske i ruske vojske na različitim dijelovima bojišnice, austrougarske vojske na bojišnici zapadne Galicije, a ruske na bojišnici istočne Galicije. Drugu fazu (2.9.-11.9.) obilježila je promjena težišta vođenja ratnih operacija sa zapadnoga na istočni dio galicijske bojišnice. U ovoj se fazi dogodio ključni trenutak u kojemu je odlučen ishod Galicijske bitke 1914., a to su bile borbe 10. i 11. rujna 1914. 25 km zapadno od Lavova do rijeke Dnjestar na jugu. Treću fazu (12.9.-28.9.) obilježilo je opće povlačenje austrougarske vojske s najvećeg dijela teritorija Galicije u unutrašnjost Austro-Ugarske Monarhije i početak pozicijskog, rovovskog načina ratovanja koji je obilježio daljnji tijek Prvoga svjetskog rata, ne samo na Istočnome, već i na ostalim bojištima. Od hrvatskih su postrojbi na galicijskoj bojišnici sudjelovale, osim navedenih pješačkih postrojbi i konjaničke, topničke (artiljerijske) i streljačke (poljsko-streljačke bojne koje su bile vrsta lakog pješastva, *Feldjäger battalion*) postrojbe s područja Banske Hrvatske i Slavonije. To su bile 5. i 12. ulanska konjanička pukovnija, 38. poljsko-topnička pukovnija i 31. poljsko-streljačka bojna.⁶²⁹

Budući da je ovaj znanstvenoistraživački rad determiniran dostupnošću izvornoga arhivskog gradiva, specijalizirane literature, tematskoga opsega i raspoloživošću vremena za pisanje, ovdje se govori samo o hrvatskim vojnicima iz pješačkih pukovnija koji su sudjelovali u Galicijskoj bitki 1914. godine.

⁶²⁷ Alexander, WATSON, *Ring of Steel. Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918*, Basic Books, London, 2015., 180.

⁶²⁸ Istočno bojište 1914. godine bilo je bojište na kojemu su se sukobile austrougarske i njemačke vojske s jedne strane i ruske vojske s druge strane. Istočno bojište su činile dvije glavne bojišnice: sjeverna i južna. Na sjevernoj su se sukobile njemačke i ruske vojske, a na južnoj austrougarske i ruske. Ruska se vojska koristila pojmovima Sjeverozapadno i Jugozapadno bojište tako da se u ruskim izvorima Galicijska bojišnica naziva Jugozapadnom bojišnicom.

⁶²⁹ Bojna ili bataljun je taktička postrojba kopnene vojske koja se sastoji od 800 do 1 100 vojnika. Bojnom zapovijeda bojnik. Austrougarska vojska je 1914. godine imala 1 000 vojnika u sastavu bojne.

Hrvatski vojnici iz 70. i 96. pješačke pukovnije austrougarske vojske sudjelovali su u Galicijskoj bitki na kraju prve te tijekom druge i treće faze. Ove su pješačke pukovnije u sastavu 2. austrougarske armije⁶³⁰ u ljeto 1914. godine prvo bile raspoređene na Balkansko⁶³¹, a potom na Istočno bojište. Na oba su bojišta ove pukovnije pretrpjele značajne gubitke, a u ovome se radu nastoji utvrditi koliko ih je otprilike stradalo u Galicijskoj bitki 1914. Ti su hrvatski vojnici prvi od velikoga broja vojnika s područja Banske Hrvatske i Slavonije sudjelovali u borbama na Istočnome bojištu gdje su se operacije vodile sve do kraja 1917. godine. Od velikog broja stradalih hrvatskih vojnika na Istočnome bojištu ovi su vojnici stradali prvi.

2. Pješačke pukovnije u kojima su hrvatski vojnici sudjelovali u Galicijskoj bitki 1914. godine

Vojne postrojbe u kojima su bili Hrvati u Galiciji 1914. godine bile su postrojbe zajedničke, carske i kraljevske vojske. Cjelokupna austro-ugarska oružana sila reflektirala je ustavno uređenje Austro-Ugarske Monarhije nagodbenog razdoblja od 1867. godine do 1918. godine. Na temelju Austro-Ugarske Nagodbe (*Ausgleich*) zakonskim člancima 11., 12. i 13. utemeljena je austrougarska vojska koja se sastojala od tri zasebne vojne organizacije. Prva je zajednička, carska i kraljevska vojska (*Kaiserliche und Königliches Heer, K.u.k.*) i ratna mornarica (*Kriegsmarine*). Druga je Domobranstvo ili zemaljska obrana, a treća Pučki ustanak. Zajednička vojska simbolizirala je jedinstvo Monarhije i predstavljala prvu borbenu liniju. U njoj su služili vojnici tzv. prvog poziva. Zapovjedni jezik zajedničke, carske i kraljevske vojske bio je njemački (*Kommandosprache*). Domobranstvo se sastojalo od dvije vojne organizacije: austrijskog domobranstva (*Landwehr*) i ugarskog (*Honvéd*). U sklopu ugarskog domobranstva nalazilo se hrvatsko domobranstvo (*Domobranstvo*). Ugarsko domobranstvo imalo je pravo koristiti svoj materinski jezik u svakodnevним poslovima (*Dienstsprache*) tako da su postrojbe hrvatskog domobranstva u svojim svakodnevним aktivnostima govorile hrvatskim jezikom. Domobranstvo je predstavljalo teritorijalne posebnosti monarhije kao svojevrsni supstitut „nacionale vojske“, odnosno drugu liniju, a u njemu su služili vojnici tzv. drugog poziva. Pučki ustanak (austrijski *Landsturm*) bila je vojna organizacija u kojoj su se obveznici pozivali na službu u slučaju rata, a predstavljala je svojevrsnu treću liniju, odnosno tzv. vojne obveznike trećeg poziva. Kako ističe Pojić: „Zajednička vojska ima zadaću braniti dvojnu monarhiju pro-

⁶³⁰ Armija je najviša operativna jedinica kopnene vojske. Sastoji se od korpusa ili divizija koji djeluju na posebnom operativnom smjeru ili na posebnoj bojišnici. Armija austrougarske vojske je 1914. godine u pravilu imala 3, a pojedine armije (1. i 4.) i 4 armijska korpusa u svome sastavu. Austrougarski armijski korpus sastojao se od 3 pješačke, jedne konjaničke i jedne artiljerijske divizije.

⁶³¹ Balkansko bojište 1914. godine bilo je bojište na kojemu su se sukobile austrougarske oružane snage s jedne strane sa srpskim i crnogorskim snagama s druge strane.

tiv „izvanjskog neprijatelja i uzdržavati red i sigurnost u zemlji” (čl. 7). Domobranstvu je bila zadaća podupiranje zajedničke vojske i obrana granice od napada te, iznimno, održavanje reda i sigurnosti. Pučki se ustanak smatrao krajnjom obrambenom mjerom u ratu u slučaju prodora neprijatelja na teritorij Monarhije. Vojna obveza u zajedničkoj vojsci trajala je 10 godina (3 godine u postrojbi i 7 godina u pričuvi), a u domobranstvu 12 godina (2 godine u postrojbi i 10 godina u pričuvi) (čl. 4).⁶³²

3. Osnovni podatci o petrovaradinskoj pješačkoj pukovnici br. 70

70. pješačka pukovnica⁶³³ punog naziva *Peterwaradeiner Infanterieregiment Edler von Appel Nr. 70* (Petrovaradinska pješačka pukovnica Edler von Appel br. 70) osnovana je 1. veljače 1860. godine, a zapovjedno joj je mjesto bilo u Zagrebu.⁶³⁴ Kratak navod o povijesti pukovnije donosi Pojić: „Carskom i kraljevskom naredbom od 8. kolovoza 1873. godine, od 1. listopada 1873. godine za Hrvatsko-slavonsku vojnu krajinu uvode se zakonski članci XL. o obrambenoj sili, XLI. o domobranstvu i XLI1. o pučkom ustanku iz 1868. godine te se ukidaju preostale graničarske pukovnije: 1. lička, 2. otočka, 3. ogulinska, 4. slunjska, 7. brodska, 8. novogradiška, 9. petrovaradinska, 1. banska br. 10 i II. banska br. 11. Umjesto ukinutih graničarskih pukovnica osnivaju se pješačke pukovnije br. 70. u Petrovaradinu (Ungarisches /slavonisches/ Infanterie Regiment) i br. 79. u Otočcu (Ungarisches /croatishes/ Infanterie Regiment)“.⁶³⁵

Običaj je u austrougarskoj vojsci bio da pukovnije nose počasno ime, tako da je petrovaradinska 70. pješačka pukovnica nosila od 1913. godine ime po austrougarskome generalu Michaelu Ludwigu Edler von Appelu koji je tijekom Prvog svjetskog rata zapovijedao XV. korpusom na Balkanskom bojištu. 51. pješačka pukovnica od 1913. godine nosila je ime *von Borojević* po najpoznatijem hrvatskom vojskovođi Prvog svjetskog rata i feldmaršalu Svetozaru Borojeviću od Bojne.⁶³⁶ Austrougarska pješačka pukovnica se 1914. godine na početku rata, nakon provedene pune mobilizacije, sastojala od četiri bojne (svaka po 1000 vojnika) s jednom pričuvnom bojnom (*Marschbatallion*). Svaka se bojna sastojala od 4 satnije po 250 vojnika, a svaka satnija od 4 voda 60 - 80 vojnika. Tako, navodi Schindler, se mirnodopska snaga pukovnije nakon provedene mobilizacije u kolovozu 1914. godine utrostručila i imala otprilike 6

⁶³² Milan, POJIĆ, Ustroj austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868.-1914., *Arhivski vjesnik*, god. 43., 2000., 148.

⁶³³ „Pukovnica je višerodna vojnička taktička postrojba sastavljena od satnija, bojna ili skvadrona. Može biti samostalna ili u sastavu divizije“, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 9, Zagreb, 2008., 96.

⁶³⁴ *Schematismus für Das K.u.K. Heer und für die Kriegsmarine für 1914.*, Beč, 1914., 518.

⁶³⁵ POJIĆ, Ustroj austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868.-1914., n. dj., 152-153.

⁶³⁶ *Schematismus für Das K.u.K. Heer und für die Kriegsmarine für 1914.*, Beč, 1914., 480.

500 vojnika i časnika: „Satnije su se utrostručile u snazi i do 300 snažnih vojnika, dok je svaka bojna imala dvije strojnice i desetak konja“.⁶³⁷ Dvije pukovnije su činile pješačku brigadu, a dvije brigade pješačku diviziju. Najviša taktička i operativna cjelina bio je armijski korpus koji se sastojao od tri pješačke divizije⁶³⁸ (dvije zajedničke vojske i jedne vojske domobranstva) te artiljerijskih, konjaničkih, izviđačkih i opkoparskih postrojbi u svojem sastavu. Jedan austro-ugarski korpus 1914. godine imao je otprilike 45 000 vojnika (pušaka), 1 200 konjanika, između 80 i 160 topova te oko 1 000 vojnika u izviđačkim i opkoparskim jedinicama. Prva bojna petrovaradinske 70. pukovnije nalazila se u Zagrebu, druga u Trebinju, treća u Petrovaradinu i četvrta u Zagrebu. Pukovnijom su na početku rata zapovijedali pukovnici Eduard Maag i Johhan Moučka. U njoj se ukupno nalazilo 99 časnika i dočasnika te 132 časnika i dočasnika u pričuvi.⁶³⁹

4. Osnovni podatci o karlovačkoj 96. pješačkoj pukovnji

96. carska i kraljevska pješačka pukovnija, koja se još nazivala i karlovačkom 96. pješačkom pukovnijom, od 1908. godine nazivala se punim imenom *Infanterieregiment Ferdinand Kronprinz von Rumänien Nr. 96 (Pješačka pukovnija Ferdinand prijestolonasljednik Rumunjske br. 96)*. Zapovjedno mjesto ove pukovnije bilo je u Petrovaradinu. Prva bojna nalazila se u Petrovaradinu, druga u Nevesinju, treća u Petrovaradinu i četvrta u Karlovcu. Osim poveznice zapovjednog mjesta Petrovaradin sa 70. pješačkom pukovnijom, ova je pukovnija od 1. siječnja ustrojena od jedne bojne 16. pješačke pukovnije Bjelovar, jedne bojne 53. pješačke pukovnije Zagreb, jedne bojne 70. pješačke pukovnije Petrovaradin i jedne bojne 78. pješačke pukovnije Osijek. Na početku 1914. godine, karlovačkom 96. pješačkom pukovnijom su zapovijedali pukovnici Johann Jaschke, Hermann Keki i Stephan Pilar. U svojem sastavu imala je 95 časnika i dočasnika u prvoj postavi i 129 časnika i dočasnika u pričuvi.⁶⁴⁰ Zanimljiv navod iz povijesti pukovnije nalazi se u karlovačkom tjedniku *Karlovački glasnik* od 10. kolovoza 1901. godine:

Prošle nedjelje dne. 4. kolovoza 1901. g. posvećena je najsvečanijim načinom nova zastava Karlovačke carske i kr. 96. pješ. pukovnije viteza Catinellija, koju je pukovnji milostivo darovalo Njeg. Veličanstvo car i kralj Franjo Josip I. Ovoj riet-

⁶³⁷ John R., SCHINDLER, *Fall of the Double Eagle. The Battle for Galicia and the Demise of Austria-Hungary*, Nebraska, 2015., 112.

⁶³⁸ Austrougarska pješačka divizija je 1914. godine imala 18 000 vojnika u svojem sastavu, a činile su je dvije pješačke brigade, odnosno 4 pješačke pukovnije (regimente, puka).

⁶³⁹ *Schematismus für Das K.u.K. Heer und für die Kriegsmarine für 1914.*, Beč, 1914., 518-519.

⁶⁴⁰ *Schematismus für Das K.u.K. Heer und für die Kriegsmarine für 1914.*, Beč, 1914., 570-571.

koj slavi domaće naše pukovnije pridružio se cijeli Karlovac, koji se je tom prilikom svečano okitio. U predvečerje samoga slavlja 3. o. mj. prisustvovala je momčad sa častničkim zborom na streljani gadjanju u nišan, te su vješti strijelci odlikovani krasnim darovima na večer je obilazila gradom pukovnijska glasba, svirajući mirozov, a pred stanom vlasnika pukovnije viteza Catinellija, generala Dragonya i gradonačelnika g. Vrbanića, i izvodila serenadu. I glazba ovdješnjega nadavno osnovanoga vojno-veteranskoga društva svirala je gradom mirozov, dočim su iza «Zorina-doma» grurali mužari i paljen je vatromet [...] Kako je već u našem listu objavljeno, osnovana je c. i kr. 96. pješ. pukovnija 1. listopada 1882., te joj je 1. siječnja 1883. imenovan vlasnikom blagopokojni general konjaničtva i bivši zborni zapovjednik u Zagrebu Herman barun Ramberg, koji je ostao vlasnikom do g. 1899. a mjeseca kolovoza 1900. imenovan je vlasnikom FZM. Maksimilijan vitez Catinelli, zapovjednik tvrđave u Trientu. Pukovnija nije imala do sada svoje zastave, nego sasvim trošnu, što ju je preuzela 1. listopada 1882. pri svom osnutku od 70. c. i kr. pješ. pukovnije. Ova stara zastava častna i slavna; posvećena je još g. 1836. za 25. pješ. pukovniju. Kumovala joj je majka našeg premilostivog kralja, nadvojvotkinja Sofija. Ta zastava bila je s 25. pješ. pukovnijom u ratu g. 1848., 1849. i 1859., a g. 1860. predana je 70. pješ. pukovniji s kojom je 1878. bila i kod okupacije Bosne. Slavni taj stieg bit će pohranjen u carskom muzeju u Beču.

– Nova i prva pukovnijska zastava, koja je 4. o. mj. posvećena, krasno je djelo veziljske umjetnosti, te će biti našim junacima znakom bojne slave i hrabrosti [...] Želji pukovnije, da kumuje novoj pukovnijskoj zastavi 4. kolovoza t. g., odazvala se moja supruga Mira pl. Catinelli, rođena Mrzljak, radosna srca. Tom ponudom osobito smo počašćeni: ona, ja i sva naša porodica, pa želimo pukovniji, da se uz novu pukovnijsku zastavu iztaknu i sve one krasne tradicije i sve slavne pobjede onih četiriju Krajiških pješačkih pukovnija, koje su nekoć sačinjavale današnje popudbeno okružje, isto tako onih četiriju pješačkih pukovnija iz koje je g. 1882. osnovana pješačka pukovnija br. 96. Vrpca za zastavu, koju časti se Mira pl. Catinelli pješačkoj pukovniji broj 96. posvetiti, svojom sastavbom i izradbom odgovara historijskim momentima popunitbenoga okružja, te izražava pukovniji one želje, koje gajimo mi i sva naša porodica. Na lievom traku vrpce za zastavu s prednje strane, nalazi se slika Bl. Dj. Marije Trsatske, koju narod toliko obožava i posjećuje u njezinom svetom hramu na Trsatu kraj Rieke, da bude naša zagovornica i da ishodi pješ. pukovniji br. 96. «Božji blagoslov pri svakomu poduzeću» i da bude pomoćnikom pri svim promjenljivim i teškim prilikama pukovnije, da u svako doba štiti i čuva našu pukovniju. Na stražnjoj strani ove vrpce nalazi se 1901., godina posvete naše nove zastave.

Na desnom traku vrpce za zastavu s prednje strane nalazi se posveta, za tim grb obitelji Catinelli, odnosno grb moga oca, koji je bio najprije u Austrijskoj, a onda u kao pukovnik u Velikobritanskoj službi, te sudjelovao u svim bitkama od godine 1799. – 1815., djelomce i kod Campagne 1848. u Italiji, te u bitci kod Caldiera 1805. veoma teško ranjen bio. Naročito tri pukovnijske zastave sa dvoglavim orlom i grbom odnose se glasom plemićke povolje na slijedeće hrabro djelo: «on je kao poručnik, zapovijedajući satniji u bitci kod Merenga 14. lipnja 1800., prvi na čelu satnije u najžešćoj neprijateljskoj vatri prešao duboku vodu, te na drugoj obali iztaknuo pukovnijsku zastavu, koju je uz gubitak polovice svoje momčadi tako dugo i hrabro branio, dok nije pukovnija prešla riekü i neprijatelja savladala.» Na stražnjoj strani ove vrpce nalazi se ime slob. i kr. grada Karlovca, grada i nekadašnje nesavladive stare Krajiške tvrđjave, sagrađjene godine 1579. po nadvojvodi Karlu, koji se odlikuje tolikom slavnom prošlošću, za tim ime nekadašnjeg sjedišta generalnog zapovjedništva karlovačke vojne krajine i štopske posade Slunjske krajiške pješačke pukovnije br. 4. Godine 1746. osnovane su: Ogulinska krajiška pješačka pukovnija br. 3. i Slunjska krajiška pješačka pukovnija br. 4., a godine 1750. obje Banske krajiške pješačke pukovnije br. 10. i 11., koje četiri pukovnije sačinjavaju sadašnje popunitbeno okružje naše pukovnije, pa se s toga nalazi na vrpci spomenuta historijska godina. Godine 1882. bijaše pješačka pukovnija br. 96. sastavljena od pet bataljuna pješačkih pukovnija br. 16., 53., 70. i 73., pa je i ta godina na vrpci izvezena. Na istoj strani vrpce nalazi se grb obitelji Mrzljak iz Novog Vinodolskog, iz koje potječe moja supruga, kojoj je otac bio svojedobno dvorski savjetnik kod kr. zemaljske vlade u Zagrebu.⁶⁴¹

5. Ratni planovi zaraćenih strana

Kako je feldmaršal Montgomery, i sam sudionik Prvog svjetskog rata na Zapadnom bojištu, istaknuo: „Ovi planovi, zbog vojne doktrine onoga vremena, su svi bili ofenzivni“⁶⁴² Prema zastarjelom konceptu kasnog 19. st., koji je bio dominantan način razmišljanja 1914. godine, vjerovalo se da zaraćena strana ima odlučujuću prednost pred protivnikom ukoliko uspije brzo provesti mobilizaciju i dopremiti ogroman broj vojnika, materijala, naoružanja i opreme na unaprijed određene točke koncentracije i na taj način zadati brzi udarac neprijatelju dok on još nije uspio sakupiti svoje snage. Prema ovome je konceptu austrougarsko i

⁶⁴¹ Posveta nove pukovnijske zastave, *Karlovački glasnik*, br. 32., 10. VIII. 1901., 2-3.

⁶⁴² Bernard Law MONTGOMERY, *A Concise History of Warfare*, Wordsworth Editions: Ware, 2000., 274.

rusko ratno vodstvo sastavilo svoje planove. Austrougarski ratni plan nastao je 1909. godine, a njegov je glavni tvorac bio general Franz Conrad von Hötzendorf, načelnik glavnog stožera austrougarske vojske. Ovaj se plan sastojao u rasporedu oružanih snaga u 3 glavne skupine za strategijsko djelovanje prilagođene za tri glavna ratna scenarija: tzv. Ratni slučaj R (za rat protiv carske Rusije), Ratni slučaj B (za rat na Balkanu protiv kraljevine Srbije i Crne Gore) te Ratni slučaj I (za rat protiv kraljevine Italije).

Prema ovome je planu cjelokupna austrougarska kopnena oružana sila bila podijeljena u tri glavne skupine: *A-Staffel* ili *A ešalon* koji je činio glavnu udarnu snagu i sastojao se od 9 korpusa⁶⁴³ ukupne snage 28 pješačkih i 10 konjaničkih divizija (otprilike 504 000 vojnika i 40 000 konjanika), *B-Staffel* ili *B ešalon* koji se sastojao od 4 korpusa sa 12 pješačkih i jednom konjaničkom divizijom (otprilike 216 000 vojnika i 4 000 konjanika) i *Minimalgruppe Balkan* ili *Minimalna grupa Balkan* koja se sastojala od 3 korpusa sa 8 pješačkih divizija. A ešalon je trebao biti raspoređen za rat protiv Italije ili Rusije dok je *Minimalna grupa Balkan* imala isključivo obrambenu ulogu protiv Srbije i Crne Gore za koje se pretpostavljalo da će napasti Austro-Ugarsku u slučaju rata s Italijom ili Rusijom. *B ešalon* je bio svojevrsna strategijska pričuvna snaga koja je, po potrebi, odnosno sukladno odvijanju situacije (rat samo s Rusijom ili samo sa Srbijom i Crnom Gorom) trebala pojačati bilo *A ešalon* ili *Minimalnu grupu Balkan*. Činili su ga IV., VII., VIII. i IX. korpus. Hrvatske su pukovnije bile u sastavu IV. i VII. korpusa pa su bile raspoređene u *B ešalon*. U Galiciji su bile u sastavu 2. austro-ugarske armije pod zapovjedništvom generala pješaštva Eduarda von Böhm-Ermollija.

Ruski ratni plan je od 1912. godine nosio naziv „Izmjenjeni plan br. 18“. Na osnovi toga plana bila je provedena opća mobilizacija, ali i djelomična mobilizacija u prvoj fazi, samo za slučaj rata s Austro-Ugarskom.⁶⁴⁴ Zbog veličine teritorija Rusije, prostranstava i postojeće željezničke i cestovne mreže, Rusima je glavni problem predstavljalo dopremanje ogromnih masa vojnika na bojišnicu u Galiciji dok su istodobno morali slati i značajne snage protiv Njemačke. Kako ističe Dobrorolski: „Ruska mirnodopska vojska brojala je 1.300.000 vojnika. Pričuva s vojnom obukom (15 godišta – od vojnog poziva 1911. do 1897. godine) iznosila je 3.500.000. Cijela masa ratnih obveznika sastojala se od Pučkog ustanaka (*Opoltscheni*) prve i druge kategorije. Prva kategorija je služila vojni rok ili sudjelovala na vojnim vježbama, druga kategorija su oni bez vojne obuke. Ukupno je Pučki ustanak brojao od 7 do 10 milijuna vojni-

⁶⁴³ Cjelokupna austrougarska vojska imala je 1914. godine 16 korpusa koji su bile operativne formacije 16 zbornih područja. XIII. korpus bio je operativna snaga 13. zbornog područja koje je pokrivalo područje Banske Hrvatske i Slavonije.

⁶⁴⁴ Sergei, DOBROROLSKI, *Die mobilmachung der russischen armee 1914.*, Deutsche Verlagsges., Berlin, 1922., 14.

ka“.⁶⁴⁵ Prema Dobrorolskome je 1914. godine „ukupno bilo mobilizirano 7 milijuna ljudi, ali nisu svi bili istovremeno pozvani“.⁶⁴⁶

Rusi su Galiciju 1914. godine smatrali svojom glavnom bojišnicom jer su ovdje rasporedili svoje četiri armije, od toga dvije prema Njemačkoj, odnosno Istočnoj Pruskoj. Osim toga, kako ističe Golovin: „Zadatak namijenjen armijama jugozapadnog bojišta bio je poraziti austro-ugarske armije s ciljem spriječavanja povlačenja bilo kojeg značajnijeg broja neprijatelja južno preko Dnjestra ili zapadno prema Krakovu. Dakle, vidimo da je ovaj plan postavio maksimalan zahtjev ruskim armijama jugozapadnog bojišta. Zadatak nije bio da samo izbace austro-ugarske armije iz Galicije, već i da ih okruže i unište“.⁶⁴⁷ Ruski ratni plan bio je brzo i potpuno poraziti austrougarsku vojsku i osvojiti cijeli teritorij Galicije pa prebaciti sve raspoložive snage protiv Njemačke.

6. Početni raspored i snaga zaraćenih strana

Posebnost hrvatskih pukovnija koje su se borile u Galiciji je u tome da su one prvo bile raspoređene na Balkansko, a zatim na Galicijsko bojište. U sastavu VII. korpusa, kao dio 67. pješačke brigade 34. pješačke divizije 3. bojne 96. karlovačke pješačke pukovnije, bile su razmještene na Balkansko bojište, na područje Banata, kao i 70. petrovaradinska pješačka pukovnija u sastavu IV. korpusa. Jedna bojna 96. pješačke pukovnije, i to četvrta iz Karlovca, bila je dodijeljena 72. pješačkoj brigadi 53. pješačke divizije u sklopu XIII. zagrebačkog korpusa koji se nalazio u sastavu 5. austrougarske armije raspoređene na području gornjeg toka Drine i u Srijemu.⁶⁴⁸ Tako 96. karlovačka pukovnija nije u punom sastavu otišla na bojišnicu u Galiciji kada se 22. kolovoza 1914. njena divizija počela ukrcavati u vlakove za sjever.⁶⁴⁹ Ona je već 30. kolovoza sudjelovala u borbama kod Rohatyna u današnjoj zapadnoj Ukrajini kod rijeke Dnjestar, dok je ostatak njene divizije stigao u Galiciju dan kasnije, 31. kolovoza. Oprema, naoružanje i pomoćne postrojbe stigle u tek 2. rujna.⁶⁵⁰ To znači da su ušle u borbu bez potpune opremljenosti i borile se 3 dana samo s raspoloživim materijalom i naoružanjem u trenutnom posjedu.

S druge strane, Petrovaradinska 70. pukovnija nalazila se u sastavu 63. pješačke brigade u sklopu 32. pješačke divizije u sklopu IV. korpusa. Na početku rata raspoređena je na Balkan-

⁶⁴⁵ DOBROROLSKI, *Die mobilmachung der russischen armee 1914.*, n. dj., 11.

⁶⁴⁶ DOBROROLSKI, n. dj., 12.

⁶⁴⁷ Nikolai, GOLOVIN, *The Great Battle of Galicia 1914. A Study in Strategy*, *The Slavonic Review*, god. 5., br. 13., 1926., 25.

⁶⁴⁸ *Austria-Hungary's Last War*, Beč, 1930., 89.

⁶⁴⁹ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 93.

⁶⁵⁰ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 101.

sko bojište na području Banata. 32. pješačka divizija se tek 31. kolovoza počela ukravati na vlakove prema Galiciji.⁶⁵¹ Ova je hrvatska pukovnija posljednja stigla na bojišnicu i postigla borbenu spremnost tek 8. rujna. Tek dan kasnije njenom je korpusu stiglo naoružanje, namirnice i pričuve,⁶⁵² u trenutku kada se donosila odluka o bitki za Galiciju. Hrvatske su pješačke pukovnije stupile u borbu u Galiciji već iscrpljene od borbi na Balkanskom bojištu, bez pune opreme i naoružanja i u nepunom sastavu jer im postrojbe iz vlastite divizije još nisu stigle na položaje.

Početna snaga austrougarskih vojski raspoređenih na bojišnici u Galiciji na dan 20. kolovoza 1914. bila je otprilike ovakva: 925 000 vojnika, 2 082 topa (artiljerijskih cijevi) i 1234 strojnice⁶⁵³ raspoređenih u 3 armije (od zapada prema istoku, 1., 4. i 3. austro-ugarska armija), s time da se većina postrojbi 2. austrougarske armije raspoređenih na desnom krilu u istočnoj Galiciji nalazila na Balkanskom bojištu. 2. austrougarska armija, kako je navedeno, postigla je punu brojčanu i borbenu spremnost tek 9. rujna. Početna snaga ruskih vojski bila je, otprilike, 1 200 000 vojnika.⁶⁵⁴ Međutim, „dolazak raznih azijskih armijskih korpusa od 30. dana mobilizacije nadalje, će podići borbenu snagu na ukupno 1 830 bojni⁶⁵⁵ (1 830 000 pušaka), 1 250 konjaničkih eskadrona⁶⁵⁶ (187 500 konjanika) i 6 720 topova“.⁶⁵⁷

Ruska je vojska na bojišnici u Galiciji imala značajnu brojčanu prednost nad austrougarskom vojskom. Komparativna prednost je bila uočljiva i u broju artiljerijskoga oružja. Austrougarska je vojska imala 2 082 topa protiv ruskih 6 720. Upravo je artiljerijska nadmoć ruske vojske bila jedan od presudnih faktora u bitki za Galiciju 1914. godine. Ruske su snage bile raspoređene u dvije glavne skupine: sjevernu i južnu. Sjeverna skupina je sučelice bila postavljena 1. i 4. austrougarskoj armiji. Činile su je 4. i 5. ruska armija, svaka s otprilike 250 000 vojnika. Južnu skupinu činile su, također, dvije armije - 3. i 8., svaka s otprilike 350 000 vojnika. Posebnost ovakvog početnog rasporeda snaga ogledala se u tome da je austrougarska vojska imala početnu prednost na zapadnom dijelu Galicijske bojišnice gdje su njena 1. i 4. armija s ukupno 600 000 vojnika bile postavljene prema ruskim armijama s ukupno 500 000 vojnika. S druge strane, u istočnoj Galiciji su ruske snage imale značajnu prednost: 700 000 vojnika prema 195

⁶⁵¹ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 92.

⁶⁵² *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 101.

⁶⁵³ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 109.

⁶⁵⁴ Winston, CHURCHILL, *The World Crisis*, Bloomsbury Academic, London, 2015., 96.

⁶⁵⁵ Ruska bojna u vrijeme mira je imala 450 vojnika, a u vrijeme rata 1 000; *Handbook of the Russian Army*, Petrograd, 1914., 40.

⁶⁵⁶ Ruski sastav konjaničkog eskadrona u miru i u ratu su jednaki. Eskadron se sastoji od 150 ljudi, a ratni ustroj konjaničke pukovnije se otprilike može uzeti kao 6 eskadrona snage 1 000 vojnika svih rangova, a njena borbena snaga kao 850 sablji“; *Handbook of the Russian Army*, Petrograd, 1914., 54.

⁶⁵⁷ CHURCHILL, *The World Crisis*, n. dj., 90.

000 austrougarskih, što će se pokazati ključnim faktorom Galicijske bitke. Prema jednoj cijeloj ruskoj armiji (8. armija pod zapovjedništvom generala Brusilova) bio je postavljen samo jedan korpus austrougarske vojske na rijeci Dnjestar (XII. korpus pod zapovjedništvom generala konjaništva Kővessa - otprilike 45 000 vojnika).

Na početku Galicijske bitke je austrougarsko lijevo krilo u zapadnoj Galiciji bilo jače od ruskoga desnog krila, a rusko lijevo krilo u istočnoj Galiciji jače od austrougarskoga desnog krila. Upravo na desnom austrougarskom krilu krajem kolovoza i početkom rujna bile su raspoređene hrvatske pukovnije u sklopu 2. austrougarske armije koja se postavila na donjoj obali rijeke Dnjestar u istočnoj Galiciji. Upravo su ove snage, a time i hrvatske pukovnije, podnijele najteži udar najbrojnijih ruskih snaga. Još su „imale i nesreću“ da su se borile protiv armija pod zapovjedništvom ruskog generala Brusilova kojega su suvremenici i povjesničari, koji su kasnije pisali o Istočnom bojištu u Prvome svjetskom ratu, smatrali najboljim ruskim vojskovođom Prvoga svjetskog rata.

7. Tijek Galicijske bitke do dolaska hrvatskih pukovnija: prva faza 18. - 31. kolovoza 1914.

U prvoj fazi Galicijske bitke odvale su se tri glavne bitke s različitim ishodom. Prvo je 1. austrougarska armija porazila 4. rusku armiju u bitki kod Krašnika (23.-25.8.1914.) u kojoj su austrougarski gubitci bili 15 000 vojnika, a ruski preko 25 000 vojnika, uključujući 6 000 zarobljenih.⁶⁵⁸ 1. austrougarska armija zarobila je 28 ruskih topova i odbacila 4. rusku armiju u pozadinu, zatim i napredovala u smjeru Lublina u Poljskoj.⁶⁵⁹ U bitki kod Komarówa (26.8.-2.9.1914.) je 4. austrougarska armija pobijedila 5. rusku armiju. Gubitci na obje strane bili su značajni (austrougarski otprilike 20 000, a ruski preko 30 000 vojnika). 4. austrougarska armija zarobila je u ovoj bitki preko 20 000 ruskih vojnika i 150 topova⁶⁶⁰, ali nije uspjela potpuno okružiti neprijatelja i uništiti ga. Mnogi povjesničari drže da je ovo (1.9.1914.) bio ključni trenutak Galicijske bitke. Ove su se bitke odvijale na zapadnom dijelu galicijske bojišnice, tj. na dijelu na kojemu su austro-ugarske snage imale premoć nad ruskima. Istovremeno, na području istočne Galicije, na kojemu su ruske snage imale značajnu prednost nad austrougarskima, u seriji bitaka kod Złoczówa (26.-27.8.) i na rijekama Złota Lipa (26.-27.8.) i Gnjila Lipa (28.-30.8.) austrougarske su snage teško poražene. Posljedica ovih poraza bilo je napuštanje Lavova gotovo bez borbe i formiranje nove bojišnice 20 kilometara zapadno od Horodeka do Dnjestra. Ovakav tijek prve faze Galicijske bitke naveo je pojedine povjesničare da ga opišu

⁶⁵⁸ Prit, BUTTAR, *Collision of Empires*, (Osprey Publishing), London, 2014., 216.

⁶⁵⁹ CHURCHILL, *n. dj.*, 98.

⁶⁶⁰ Prit, BUTTAR, *Collision of Empires*, n. dj., 224.

kao „efekt rotirajućih vrata“. Jače krilo svake strane potisnulo je slabije krilo u pozadinu sa središtem u Lavovu pa je tijekom operacija i kretanje vojski nalikovao „rotirajućim vratima“.

8. Prva borbena djelovanja hrvatskih postrojbi u Galiciji 30. 8. - 6. 9. 1914.

Prva hrvatska postrojba koja je stupila u borbu u Galiciji bila je karlovačka 96. pješačka pukovnija koja se kod grada Rohatyna (danas u zapadnoj Ukrajini, 1914. godine u istočnoj Galiciji) na zapadnoj strani rijeke Gnjlje Lipe 30. kolovoza sukobila s dijelovima ruskog XII. i VIII. korpusa u sastavu 8. ruske armije. Kako je 3. austrougarskoj armiji, koja se nalazila sjeverno od 2. austrougarske armije, prijetilo okruženje i uništenje, zapovjednik 2. austrougarske armije general konjaništva Böhm-Ermolli naredio je pokret prema sjeveru da pomogne 3. armiji. U borbama koje su uslijedile „samo je 34. pješačka divizija osvojila teren predviđen planom“.⁶⁶¹ Karlovačka 96. pješačka pukovnija je uspjela ispuniti borbeni zadatak, ali je došla do izražaja ruska nadmoć u ljudstvu, topništvu i naoružanju pa su do 31. kolovoza austrougarske snage bile odbačene s Gnjlje Lipe. Kako navodi Buttar: „ruski XII. korpus se probio u pozadinu 34. pješačke divizije i priveo kraju izgleda za bilo kakav uspjeh“.⁶⁶² Dok se karlovačka 96. pješačka pukovnija borila kod Rohatyna, petrovaradinska 70. pješačka pukovnija je još uvijek bila na Balkanskom bojištu gdje se njen IV. korpus borio kod Šapca.

Službena povijest navodi da su u ovoj bitki 2. i 3. austrougarska armija imale na raspolaganju 282 pješačke bojne, 133 konjanička eskadrona i 718 artiljerijskih cijevi protiv 336 pješačkih bojni, 264 konjanička eskadrona i 1214 artiljerijskih cijevi u dvije ruske armije. Smatra se kako se upravo prednost u artiljeriji „oko 500 topova više pokazala odlučujućom“.⁶⁶³ Gubitci austrougarskih snaga u dvodnevnoj bitki na Gnjljoj Lipi procjenjuju se na više od 20 000 vojnika i 70 topova.⁶⁶⁴ U ovome razdoblju na *Listi gubitaka* navedeni su podatci samo za petrovaradinsku 70. pješačku pukovnicu. Tako je 2. 9. objavljeno da su ranjena 2, a poginuo 1 vojnik 70. pješačke pukovnije.⁶⁶⁵ 5. 9. je poginulo 12, a ranjeno njih 35.⁶⁶⁶ Ovo su najvjerojatnije gubitci koje je 70. pješačka pukovnija imala na Balkanskoj bojišnici.

S obzirom na rusku brojčanu nadmoć u istočnoj Galiciji, gubitak Lavova i kritičnu situaciju 3. armije, austrougarsko vrhovno vojno zapovjedništvo odlučilo je hitno poslati što više raspoloživih snaga u istočnu Galiciju pa je i pričuvna bojna karlovačke 96. pješačke pukovnije

⁶⁶¹ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 286.

⁶⁶² BUTTAR, *Collision of Empires*, n. dj., 258.

⁶⁶³ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 290-291.

⁶⁶⁴ BUTTAR, *Collision of Empires*, n. dj., 259.

⁶⁶⁵ *Gubitci u Prvom svjetskom ratu*, sv. 1, Lista br. 10 izdana dne 2.9.1914., Beč, 1914., 6-11.

⁶⁶⁶ *Gubitci u Prvom svjetskom ratu*, sv. 1, Lista br. 11 izdana dne 5.9.1914., Beč, 1914., 8-31.

(*Marschbattalion*), koja se dotad nalazila na Balkanskom bojištu, poslana 1.9. na ovaj sektor bojišnice i pridružila se svojoj karlovačkoj 96. pješačkoj pukovniji 9. rujna.⁶⁶⁷

Karta 1. „Položaji 1. rujna 1914.“ (*Austria-Hungary's Last War*, Beč, 1930, Prilog 11). Na karti se vidi položaj VII. korpusa austrougarske vojske u čijemu sastavu se nalazila karlovačka 96. pješačka pukovnija.

⁶⁶⁷ *Austra-Hungary's Last War*, n. dj., 99.

Iz Chyrova je prema bojišnici od rijeke Wereszyce do Dornfelda vidljiv pokret IV. korpusa u čijemu se sastavu nalazila petrovaradinska 70. pješačka pukovnija. Radi zakrčenosti željezničkih linija, jer je mnogobrojno civilno stanovništvo bježalo pred Rusima, IV. korpus je stigao na bojišnicu tek 9. rujna. Trebalo je 8 dana da se prijeđe put od 60 km. Oba korpusa, u kojima su bile hrvatske pukovnije, bila su u sastavu 2. austrougarske armije.

9. Ključni trenutak Galicijske bitke: Druga bitka za Lavov 6. - 11. rujna i borbe hrvatskih postrojbi kod Dornfelda

Austrougarski plan Druge bitke za Lavov sastojao se u tome da 3. austrougarska armija (pod zapovjedništvom generala Borojevića), koja se nalazila u središtu austrougarske borbene linije, veže što veći broj ruskih snaga u borbi i drži ih dovoljno dugo na svom sektoru bojišnice kako bi omogućila 4. austrougarskoj armiji na sjeveru i 2. austro-ugarskoj armiji na jugu da bočnim manevrima okruže 3. i 8. rusku armiju, potpuno je poraze ili natjeraju u bijeg s krajnim ciljem zauzimanja Lavova, stabilizacije bojišnice i izbacivanja Rusa iz istočne Galicije. Hrvatske pješačke pukovnije bile su postavljene 25 km jugozapadno od Lavova kod Dornfelda i Mikolajeva. U ovoj bitki je njihova zadaća bila da bočnim napadom probiju snage VIII. i XXIV. ruskog korpusa 8. ruske armije između Stawczanyja, Dornfelda i Mikolajeva.

Ujutro 8. rujna karlovačka 96. pješačka pukovnija sa svojom 34. divizijom ušla je u borbe s ruskim XXIV. korpusom kod Rumna, 25 km jugozapadno od Lavova. Unatoč početnim uspjesima nije uspjela poraziti neprijatelja. Razlog neuspjeha nije bila ruska brojčana premoć, već nedostatak u načinu izvođenja napada na prethodno dobro utvrđene položaje. Kako je zabilježeno u službenoj povijesti: „Naša se pješadija obrušila na neprijatelja bez čekanja artiljerijske podrške ili suradnje susjednih postrojbi i tako bila često poražena protumjerama žestokog, upornog i iskusnijeg neprijatelja“. ⁶⁶⁸ Isto se dogodilo karlovačkoj 96. pješačkoj pukovnici u VII. korpusu. Posljedica ovih borbi bilo je povlačenje cijele 34. divizije i VII. korpusa na liniju iza rijeke Wereszyce. 96. pješačka pukovnija i VII. korpus su na kraju dana morali prepustiti neprijatelju sav prostor koji su zauzeli ranije. Prvi podatci o gubitcima karlovačke 96. pješačke pukovnije objavljeni su 11. 9. kada je navedeno 17 poginulih i 73 ranjena. ⁶⁶⁹

Međutim, austrougarska vojska nije odustala te je 9. rujna ponovo krenula u napad. Zadatak 2. austrougarske armije bio je napredovati prema liniji Brodki – Dornfeld - Stawczany. U borbama koje su uslijedile toga dana petrovaradinska 70. pješačka pukovnija u sastavu 32. divizije IV. korpusa i jedna pukovnija 34. divizije (nije poznato je li karlovačka 96.) zauzeli su

⁶⁶⁸ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 327.

⁶⁶⁹ *Gubitci u Prvom svjetskom ratu*, sv. 1, Lista br. 12 izdana dne 11.9.1914., Beč, 1914., 6-126.

grad Rumno, a ostatak 34. divizije odbačen je na početne položaje uz velike žrtve. Vojnici IV. korpusa su zarobili 4 000 Rusa i 17 topova te natjerali ruski XXIV. korpus na povlačenje.⁶⁷⁰

Snažni i efektni austrougarski napadi 9. rujna primorali su generala Brusilova da idućega dana napadne 2. austrougarsku armiju kako bi poremetio austrougarske pripreme za njen napad 10. rujna smatrajući da je „preslab da bi se branio, pa je odlučio napasti“.⁶⁷¹

Dana 10. rujna uslijedile su teške borbe na cijeloj bojišnici istočne Galicije u kojima su austrougarske snage opet imale značajne uspjehe, čak tolike da je Brusilov razmišljao o općem povlačenju svojih snaga.⁶⁷² Austrougarske snage nisu uspjele kapitalizirati svoju prednost (zbog razloga koje je istakao Schmidt). Idealno područje za borbu jedne pješačke divizije (18 000 vojnika) je područje širine 3 km. Na ovome području divizija postiže najveću vatrenu moć, a sve svoje elemente (2 pješačke brigade, 4 pukovnije, 16 bojnih) može istovremeno efektivno upotrijebiti u boju: „Armijski korpus sastavljen od tri pješačke divizije koje marširaju u koloni, ne može svoje zadnje elemente dovesti u borbu istoga dana kao i prednje“.⁶⁷³ Petrovaradinska 70. pješačka pukovnija nije se rasporedila na desnoj obali rijeke Werczsyce istovremeno s ostalim postrojbama svoga IV. korpusa što je dalo vremena Rusima da se pregrupiraju i napadnu je jakim snagama. Bez obzira na teške borbe, karlovačka 96. pješačka pukovnija i njen VII. korpus su napredovali. Zapovjednik IV. i VII. korpusa general konjaništva Tersztyanszky smatrao je da treba nastaviti napad i prisiliti Ruse na uzmak prema Lavovu.⁶⁷⁴ Borbe 10. rujna bile su odlučujuće jer je bitka za Galiciju ovisila o njihovom ishodu. Brusilov je ovako zapisao svoje sjećanje na taj dan: „Zato sam uveo u borbu sve raspoložive snage koje sam imao na raspolaganju kako bih spasio Lavov pod svaku cijenu i nisam očajavao ako nisam bio u stanju nastaviti ofenzivu nakon što sam iscrpio austrijske napade“.⁶⁷⁵

Ključni trenutak i odluka bitke nisu se dogodili na sektorima bojišnice na kojima su se borile hrvatske pješačke pukovnije, već na sjevernom dijelu bojišnice gdje se 4. austrougarska armija borila protiv 3. ruske armije kod Rawa Ruske. Austrougarsko vrhovno vojno zapovjedništvo 10. rujna poslijepodne presrela je radioporuku ruskog vrhovnog zapovjedništva kojom je zapovijedeno snagama 5. ruske armije, za koju se smatralo da je pobijedena u bitki kod Komarówa i zbog velikih gubitaka nije sposobna za daljnju borbu, da napadnu pozadinu i bok

⁶⁷⁰ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 330.

⁶⁷¹ John R. SCHINDLER, *Fall of the Double Eagle*, Lincoln, NE: Potomac Books, Lawrence, 2015., 247.

⁶⁷² Aleksej, BRUSILOV, *A Soldier's Note-Book 1914-1918*, West Point Military Library, Beč, 1930., 62.

⁶⁷³ Hugo, SCHMID, *Army Organizations and Historical Development of the Austro-Hungarian Army*, Beč, 1915., 5.

⁶⁷⁴ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 349.

⁶⁷⁵ BRUSILOV, *A Soldier's Note-Book 1914-1918*, n. dj., 63.

4. austrougarske armije i odsijeku im odstupnicu.⁶⁷⁶ Dolaskom ovih ruskih snaga u ovaj sektor procijep između austrougarskih armija na bojišnici zapadne (1. armija) i istočne Galicije (2., 3. i 4. armija) sada je bio preko 50 km tako da je svim austrougarskim armijama u istočnoj Galiciji prijetilo okruženje ukoliko ruske armije prebace svoje snage na ovaj sektor. Hrvatske pukovnije su u sastavu svojih divizija na jugu bojišnice dostigle svoje zadane ciljeve tek trećega dana napada (po planu su ih trebale dostići prvoga dana). Kada su prijavile vrhovnom vojnom zapovjedništvu da ne mogu dalje napredovati, situacija je za cjelokupnu austrougarsku vojsku postala neodrživa pa je načelnik glavnoga stožera Conrad von Hötzendorf izdao zapovijed o općem povlačenju svih austrougarskih snaga.⁶⁷⁷

10. Povlačenje hrvatskih postrojbi u sklopu općega povlačenja austro-ugarskih armija u Galiciji 12. - 28. rujna 1914.

Nakon neuspjeha austrougarske vojske u Drugoj bitki za Lavov načelnik glavnog stožera Conrad von Hötzendorf zapovijedio je 11. rujna 1914. u 17,30 poslijepodne opće povlačenje svih austrougarskih snaga na rijeku San.⁶⁷⁸ Kada je dostignut San 16. rujna, austrougarske armije nisu bile u stanju nastaviti borbu pa je povlačenje nastavljeno prema rijeci Dunajec, više od 160 km zapadno od Lavova.⁶⁷⁹ Nova bojišnica uspostavljena je 28. rujna 1914. kada su austrougarske armije uspjele stabilizirati obrambene linije između rijeka Dunajec i Visle na sjeverozapadu preko Karpatskih planina do Draхова na jugoistoku. Ovim manevrima završena je bitka za Galiciju 1914. godine.

U ovoj, završnoj fazi Galicijske bitke, hrvatske pukovnije su vodile niz borbi. Glavni uzrok njihovih gubitaka bila je ruska konjica koja je progonila neprijatelja u bijegu i zarazna bolest koja je zahvatila postrojbe 2. austrougarske armije u drugoj polovici rujna. Službena austrijska povijest Prvog svjetskog rata navodi da je preko 2 000 vojnika iz IV. korpusa (u čijem sastavu je bila petrovaradinska 70. pješačka pukovnja) bilo pogođeno kolerom od čega je preko dvije trećine umrlo. Gubitci bi bili još veći da liječnici nisu na brzinu suzbili bolest i pomogli oboljelima.⁶⁸⁰ Prema raspoloživim podacima, u petrovaradinskoj 70. pješačkoj pukovnji je 2 vojnika umrlo od meningitisa, 6 od tuberkuloze, 24 od kolere, 3 od tifusa i 1 od upale pluća.

⁶⁷⁶ BUTTAR, *Collision of Empires*, n. dj., 270.

⁶⁷⁷ BUTTAR, n. dj., 270.

⁶⁷⁸ SCHINDLER, *The Fall of the Double Eagle*, n. dj., 252.

⁶⁷⁹ CHURCHILL, n. dj., 155.

⁶⁸⁰ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 401.

Karta 2. „Položaji 11. rujna 1914.“ (Izvor: *Austria-Hungary's Last War*, Beč, 1914., Prilog 13).

Ukupno 36 vojnika.⁶⁸¹ U karlovačkoj 96. pješačkoj pukovniji 1 je vojnik umro od tifusa, 1 od tuberkuloze, a 3 od upale pluća. Dakle, ukupno je 5 vojnika umrlo od raznih bolesti.⁶⁸²

⁶⁸¹ Hrvatski Državni arhiv, (HR-HDA), fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-474 70. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1914-1916.

⁶⁸² HR-HDA, fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-482 96. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1896-1915.

Karta 3. „Položaji 30. rujna 1914.“ (Izvor: *Austria-Hungary's Last War*, Beč, 1930., Prilog 14).
Završni položaji austrougarskih armija i hrvatskih pukovnija u sastavu 2. armije nakon Galicijske bitke.

Vidljiv je položaj hrvatskih postrojbi u sklopu IV. i VII. korpusa 2. austrougarske armije. Opasnost za cjelokupni položaj austrougarske vojske u Galiciji pojavila se kad su dijelovi 5. ruske armije napali sa sjevera pozadinu i bok 4. austrougarske armije čime je nastao procjep od 50 km između austrougarskih armija na istočnom dijelu bojišnice i 1. austrougarske armije na zapadnom dijelu bojišnice u Galiciji. To je bio glavni razlog austrougarskog povlačenja u unutrašnjoj Monarhiji i prepuštanja velikog dijela područja Galicije neprijatelju.

Završnih dana Galicijske bitke pješačke pukovnije s područja Banske Hrvatske i Slavonije zauzele su obrambene položaje u Karpatima s glavnom zadaćom sprečavanja ulaska ruskih armija u Ugarsku. Karlovačka 96. pješačka pukovnija u sastavu 34. divizije VII. korpusa zauzela je grad Medzilaborce (u današnjoj sjeveroistočnoj Slovačkoj) 10 km zapadno od strateški važnog planinskog prolaza Łupków (danas u jugoistočnoj Poljskoj). Petrovaradinska 70. pješačka pukovnija u sastavu 32. divizije IV. korpusa raspoređena je 25 km istočno od Łupkówa.

11. Pitanje procjene broja poginulih, ranjenih, zarobljenih i nestalih hrvatskih vojnika na Istočnom bojištu 1914. godine

Istraživanjem arhivskog gradiva, usporedbom pojedinih navoda u literaturi i pregledom onodobnog tiska došlo se do sljedećih rezultata: u Galicijskoj bitki 1914. godine sveukupno je stradalo 2 676 hrvatskih vojnika iz 70. i 96. pješačke pukovnije. Do ovih podataka se došlo prvenstveno pregledom *Matičnih knjiga umrlih vojnih osoba* i *Registra umrlih* u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu i pregledom *Popisa gubitaka (Verlustliste)* koji je izdavalo Ministarstvo rata u Beču za razdoblje od 1. rujna do 5. studenog 1914. Vremensko razdoblje dulje od trajanja Galicijske bitke uzelo se u obzir iz dvaju razloga. Prvi je razlog brojnost žrtava u Galiciji pa austrougarske vojne i civilne vlasti nisu mogle administrativno obraditi tolike brojke odjednom i popisati sve poginule i ranjene. *Popisi gubitaka* su zbog toga izdavani sa značajnim zakašnjenjima.⁶⁸³ Drugi je razlog u tome što su tijela brojnih austrougarskih vojnika poginulih 1914. pronađena tek godinu dana kasnije, nakon što su združene austrougarskonjemačke oružane snage u kasno proljeće i ljeto 1915. godine povratile veliki dio teritorija Galicije i odbacile ruske snage gotovo 500 km prema istoku.⁶⁸⁴ Uzevši sve navedeno u obzir, brojke iz *Popisa gubitaka* za navedeno razdoblje Galicijske bitke vjerojatno nisu konačni podatci o stradalima. U ovome se kontekstu, uz podatke iz matičnih knjiga i registra, govori o procjenama gubitaka za hrvatske pukovnije.

Pregledom *Matičnih knjiga umrlih osoba 70. pješačke pukovnije* uočeno je da su među poginulima navedena 133 pripadnika 70. pješačke pukovnije u Galiciji.⁶⁸⁵ U *Registru umrlih za godine 1914., 1915. i 1916. (Sterbe Register für das Jahr 1914, 1915 und 1916)* navedena su 113 poginula pripadnika 70. petrovaradinske pješačke pukovnije.⁶⁸⁶ Pregledom *Popisa gubita-*

⁶⁸³ SCHINDLER, n. dj., 210.

⁶⁸⁴ SCHINDLER, n. dj., 289.

⁶⁸⁵ HR-HDA, fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-474 70. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1914.-1916.

⁶⁸⁶ HR-HDA, fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-488 Sterbe Register für das Jahr 1914, 1915 und 1916.

ka za 70. pješačku pukovnicu došlo se do podatka o ukupno 192 poginula i 1 138 ranjenih.⁶⁸⁷ Pri ovom se izračunu vodilo računa da se imena i prezimena ne preklapaju da ista osoba ne bude dva ili više puta zavedena kao poginula, ranjena ili naknadno umrla od posljedica ranjavanja. Pridoda li se ovome broju broj umrlih od bolesti u drugoj polovici rujna 1914., gubitci petrovaradinske 70. pješačke pukovnije su ovakvi: 438 poginulih, 36 umrlih od bolesti i 1 138 ranjenih. Nije poznato koliki je broj ranjenih naknadno umro radi posljedica ranjavanja, ali se može zaključiti da je petrovaradinska 70. pješačka pukovnija ukupno izgubila 1 612 vojnika na bojišnici istočne Galicije.

Za karlovačku 96. pješačku pukovnicu u *Matičnoj knjizi umrlih vojnih osoba* upisano je kako je u Galiciji 1914. godine umrlo 18 vojnika, a njih 26 umrlo je 1915. godine od posljedica ranjavanja u Galicijskoj bitki.⁶⁸⁸ Ukupno se govori o 44 mrtva vojnika. K tome, u *Matici umrlih 96. pješadijskog puka /1915-1919/* ne postoje sačuvani podatci o gubitcima karlovačke 96. pješačke pukovnije u Galiciji, već je za 1914. godinu naveden jedan poginuli vojnik Ivan Migalić na Balkanskom bojištu na Crnom Vrh u Srbiji, pokopan u Karlovcu 1914. godine kao karlovački zavičajnik.⁶⁸⁹ Pregledom *Popisa gubitaka* za karlovačku 96. pješačku pukovnicu navedeno je 89 poginulih i 926 ranjenih.⁶⁹⁰ Od bolesti je u drugoj polovici rujna 1914. umrlo 5 vojnika karlovačke 96. pješačke pukovnije što znači da su ukupni gubitci pukovnije: 1 064 vojnika, od čega 107 poginulih, 31 vojnik naknadno stradao od bolesti ili posljedica ranjavanja te 926 ranjenih.

12. Bilanca Galicijske bitke

Bitka za Galiciju 1914. godine trajala je 6 tjedana, od 18. kolovoza do 28. rujna 1914. godine i jedna je od najvećih bitaka Prvoga svjetskog rata. Kako je istaknuo Stone: „U povijesnoj literaturi i popularnoj svijesti, kampanja za Istočnu Prusku nepravedno je zasjenila simultane borbe između Austro-Ugarske i Rusije u Galiciji. U usporedbi s Istočnom Pruskom, bitke u Galiciji su uključivale više Rusa: četiri armije umjesto dvije i dvostruki broj sastavnih armijskih korpusa. One su se borile protiv više postrojbi Središnjih sila: isprva tri, a zatim četiri

⁶⁸⁷ *Gubitci u Prvom svjetskom ratu*, sv. 1, sv. 2, sv. 3, sv. 4, Beč, 1914. Popis gubitaka br. 10. od 2.9.1914., Popis gubitaka br. 11. od 5.9.1914., Popis gubitaka br. 13 od 14.9.1914., Popis gubitaka br. 16 od 24.9.1914., popis gubitaka br. 34 od 24.10.1914., Popis gubitaka br. 46 od 5.11.1914.

⁶⁸⁸ HR-HDA, fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-482 96. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1896.-1915.

⁶⁸⁹ HR-HDA, fond 1448., Zbirka Matičnih knjiga. M-488 Matica umrlih 96. pješadijskog puka /1915-1919/.

⁶⁹⁰ *Gubitci u Prvom svjetskom ratu*, sv. 1, sv. 2, sv. 3, sv. 4, Beč, 1914. Popis gubitaka br. 10. od 2.9.1914., Popis gubitaka br. 11. od 5.9.1914., Popis gubitaka br. 13 od 14.9.1914., Popis gubitaka br. 16 od 24.9.1914., popis gubitaka br. 34 od 24.10.1914., Popis gubitaka br. 46 od 5.11.1914.

austrijske armije umjesto jedne njemačke. One su vodile rat koji je ruska država zapravo željela voditi radi konkretnog političkog cilja – hegemonije na Balkanu – odavno ruskog prioriteta. Kampanja je završila u značajnoj ruskoj pobjedi. Po svim mjerilima, uspkros pažnji koju su im predavali pojedini povjesničari, galicijske bitke poprimaju mnogo veću važnost od onih za Istočnu Prusku⁶⁹¹

Procjenjuje se da je u Galicijskoj bitki stradalo otprilike 420 000 austro-ugarskih i 250 000 ruskih vojnika, od čega je 100 000 austrougarskih i 40 000 ruskih zarobljeno. Također, izgubljeno je, uništeno ili zarobljeno oko 400 austrougarskih i 300 ruskih topova.

Intenzitet i žestina borbi te količina nasilja koja ovu bitku čini posebnom ogledaju se u činjenici koju ističe Buttar kada kaže da je Galicijska bojišnica bila najkrvavija bojišnica u ratu do tada jer je stradalo ukupno 670 000 vojnika na obje strane što čini „najvišu dnevnu stopu stradavanja na bilo kojem bojištu u iznimno krvavom sukobu.“⁶⁹² Navod načelnika glavnog stožera i *de facto* vrhovnog vojnog zapovjednika austrougarske vojske Franza Conrada von Hötendorfa (nominalni vrhovni zapovjednik je bio nadvojvoda Friedrich) vjerojatno daje pravilnu sliku austrougarskih gubitaka u Galicijskoj bitki. On je zapisao: „Zapovjedna mjesta su na dan 20. rujna prijavila ovakvo brojčano stanje austro-ugarskih vojski: 1. armija 125 000 ljudi, 2. armija 100 000 ljudi, 3. armija 70 000 ljudi, 4. armija 100 000 ljudi.“⁶⁹³

Iz ovoga proizlazi da je od početne snage od 925 000 vojnika, samo 395 000 njih bilo sposobno za borbu 20. rujna, tj. da su austrougarske snage izgubile čak 530 000 ljudi u samo 42 dana. Ako se uzme u obzir činjenica da je predratna austrougarska profesionalna kopnena vojska brojila ukupno 450 000 pripadnika, razvidno je da je u Galicijskoj bitki stradala cjelokupna redovna, uvježbana austrougarska vojska. Od 42 dana, koliko je trajala bitka, 30 dana su vođene borbe. Prema navedenome moglo bi se zaključiti da je dnevno stradavalo 22 333 vojnika na obje strane. Ako se uzmu podatci o 670 000 stradalih, odnosno 26 000 vojnika dnevno, navod Conrada von Hötendorfa upućuje na zaključak da je broj stradalih na obje strane ukupno 780 000 vojnika.

13. Posljedice Galicijske bitke za hrvatske zemlje

Veliki gubitci austrougarske vojske na Galicijskoj bojišnici primorali su austrougarsko ratno vodstvo da već početkom rujna 1914. godine počne pozivati pričuvne sastave i starije

⁶⁹¹ David R. STONE, *The Russian Army in the Great War*, University Press of Kansas, Lawrence, 2015., 81.

⁶⁹² BUTTAR, *Collision of Empires*, n. dj., 279.

⁶⁹³ Franz, CONRAD VON HÖTZENDORF, *Aus meiner dienstzeit 1906-1918*, Rikola Verlag, Beč, Leipzig, München, 1921., 805.

vojne obveznike u službu i slati ih na bojišnicu.⁶⁹⁴ Kako ističe Schindler: „4. je rujna ratno ministarstvo pozvalo novake iz klase od 1892. do 1894. godine pod oružje, sa par iznimaka. Premda je vojsci nedostajalo modernih uniformi i pušaka za unovačene, nemilosrdna je ratna mašina zahtijevala ljude.“⁶⁹⁵ Tako se i na području Banske Hrvatske i Slavonije tijekom rujna 1914. godine počelo provoditi *pučko ustaške predodžbene smotre* umjesto dotadašnjih redovitih *mirnodopskih stavnji*, odnosno redovitih godišnjih novačenja. U Zagrebu je u rujnu 1914. proveden popis pučko ustaških obveznika rođenih od 1878. do 1894. godine. Popisano je ukupno 2 475 vojnih obveznika, od čega je 1 014 proglašeno sposobnima za vojnu službu, 1 461 nesposobnima i 152 obveznika koji su bili „oprošteni od službe“.⁶⁹⁶

U Karlovcu, popunidbenom području 96. pješačke pukovnije, podatke o prvoj pučko-ustaškoj predodžbenoj smotri nalazimo u tjedniku *Sloga* od 27. rujna 1914. godine gdje je objavljen oglas „Pučko-ustaški obvezanici“ u kojem piše: „Glasom obavijesti kr. ug. Karlovačkog domobranskog popunidbenog zapovjedništva u Karlovcu od 24.IX. t.g. broj 3.720-1914. oglašuje se ovime, da će dana 1. listopada 1914. točno u 7 sati rano odpočeti predočba pučko ustaških obvezanika koji su od god. 1894., 1893. i 1892. rođeni i jur. kod ovoga poglavarstva popisani zajedno sa onima, koji su strani, a na području grada Karlovca borave, te koji su se isto tako prijavili i ovdje popisani, u zgradi bivše školske vojarne (Oružnička ulica kuće br. 6) razizemlje u dvorištu obdržavati, kamo se svih gore navedenih godišta prijavljeni i popisani pučko-ustaški obvezanici pod prijatnjom najstrožih zakonskih posljedica nefaljeni doći pozivaju. Zahtieva se tielo čisto, okupano, kao i čisto i uredno odielo svakog pojedinog pučko-ustaškog obvezanika i potpuna trieznost“.⁶⁹⁷

O ovoj pučko-ustaškoj predodžbenoj smotri ne postoje sačuvani podatci u vojnim knjigama u Državnom arhivu u Karlovcu na način kako je to navedeno za Zagreb. Postoje sačuvani podatci o pučko-ustaškoj predodžbenoj smotri održanoj 13.10.1914. godine u Zagrebu na kojoj su vršene procjene sposobnosti obveznika za vojnu službu rođenih 1893. godine. Prema podatcima u *Imeniku pučko ustaških obveznika rođenih 1893. godine* i *Imeniku naknadno popisanih ustaša 1893.*, sposobnima za vojnu službu proglašeno je 180, nesposobnim 94, dobrovoljno unovačenih bilo je 54, uz oznaku da su 23 obveznika bili željezničari. Ovi su

⁶⁹⁴ 1914. godine austrougarska vojna obveza za redovnu, zajedničku vojsku i domobranstvo počinjala je s navršениh 19 godina starosti, a završavala s 32 navršene godine. Nakon toga bi vojni obveznici prelazili u pričuvni sastav ili u pučki ustanak gdje je obveza služenja vojske bila do 42 godine starosti.

⁶⁹⁵ SCHINDLER, *Fall of the Double Eagle. The Battle for Galicia and the Demise of Austria-Hungary*, n. dj., 227.

⁶⁹⁶ *Izveštaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba. Zagreb, godine 1913.-1918.*, Zagreb, 1927., 62.

⁶⁹⁷ *Sloga*, br. 38., 27. IX. 1914., 1.

obveznici bili određeni za dolazak na obuku 26.10.1914.⁶⁹⁸ Zanimljivo je da niti jedan od ovih dobrovoljaca nije raspoređen u 70. i 96. pješačku pukovnicu, iako se u Zagrebu nalazila treća bojna petrovradinske 70. pukovnije, gdje joj je i bilo zapovjedno mjesto, već u pojedine druge postrojbe, primjerice 53. pješačku pukovnicu ili 16. pješačku pukovnicu.

U Karlovcu postoje podatci o pučko-ustaškim obveznicima rođenim 1892. i 1893. godine u *Listinama ždriebanja*, odnosno popisima novaka. Za godište 1892. upisano je ukupno 99 pučko-ustaških obveznika⁶⁹⁹, a za godište 1893. ukupno 122 pučko-ustaška vojna obveznika i 10 dobrovoljaca i pitomaca.⁷⁰⁰ Za 1894. godinu ne postoji posebna *Lista ždriebanja*, već se uvidom u sve raspoložive stavne knjige (knjige novačenja) došlo do podatka o 57 pučko-ustaških obveznika 1894. godine.⁷⁰¹ Budući da je zakonska obveza propisivala da je svaki vojni obveznik proglašen sposobnim za vojnu službu morao biti u pučkom ustanku do 42. godine starosti, pregledom svih stavnih knjiga za vojne obveznike rođene od 1872. do 1895. godine, došlo se do podatka o ukupno 2 030 pučko-ustaških obveznika na području Karlovca i županije.⁷⁰² Nema podataka o tome koliko je njih od ovoga broja zaista i bilo poslano na Istočno bojište 1914. Posebnu su kategoriju vojnih obveznika činili dobrovoljci koji nisu bili vojni obveznici na osnovi zakona, dakle nisu automatski pozivani u službu, ali su u slučaju rata bili raspoređeni u postrojbe redovne vojske prema odredbama Zakona iz 1914. godine. Za ove dobrovoljce vrijedile su zakonske osnove kao i za pučko-ustaške obveznike koji su bili pozivani u vojnu službu.⁷⁰³

Tako *Lista Ždriebanja* rođenih 1895. godine (novaci koji su 1914. godine već navršili 19 godina i ulazili u kategoriju podložnih za vojnu službu) sadrži podatak o 89 pučko-ustaških obveznika i 16 dobrovoljaca.⁷⁰⁴ Dakle, ovih dobrovoljaca (godište 1893. i 1895.) bilo je ukupno 26 i na osnovi ovoga zakona mogli su biti raspoređeni u 96. pješačku pukovnicu pa postoji vjerojatnost da su već početkom listopada 1914., kada su austrougarske armije u Galiciji dobile

⁶⁹⁸ Državni arhiv Zagreb (HR-DAZG), fond 4., Gradsko poglavarstvo Zagreb. Vojni odsjek 1866.-1918., Knjiga 115 (Vo-115).

⁶⁹⁹ Državni arhiv Karlovac (HR-DAKA), fond 0002., Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918. Listina žriebanja stavnih obvezanika, rođenih godine 1892.

⁷⁰⁰ HR-DAKA, fond 0002., Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918. Listina žriebanja stavnih obvezanika, rođenih godine 1893.

⁷⁰¹ HR-DAKA, fond 0002., Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918.

⁷⁰² HR-DAKA, fond 0002., Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918. Na osnovi podataka iz Raspoloživih vojnih knjiga, *Listina ždriebanja i Prijavnih knjiga*.

⁷⁰³ *Zbornik zakona i naredaba valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju: godina 1915.*, Zagreb, 1916., 172.

⁷⁰⁴ HR-DAKA, fond 0002., Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918. Listina žriebanja stavnih obvezanika, rođenih godine 1895.

prve pričuve, poslani na Istočno bojište. Nije poznato koliki je broj od ovih dobrovoljaca zaista i bio poslan na Istočno bojište 1914. godine.

Za grad Zemun, koji se nalazio na popunidbenom području 70. pješačke pukovnije, postoje sačuvani podaci samo za 1907. i 1908. godinu. Prema *Izvješću gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1907.* bilo je u očevidniku pučko- ustaških obveznika upisano ukupno 1 500 obveznika, od čega je navedeno kako je 385 prošlo vojnu obuku (izvježbanih), a preostalih 1 115 nije prošlo nikakvu obuku (neizvježbani).⁷⁰⁵

Za sljedeću, 1908. godinu, u *Izvješću gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1908.* u očevidniku pučko-ustaških obveznika upisano je ukupno 1 512 obveznika, od čega 402 „vojnički izvježbanih“, a 1 110 „neizvježbanih“.⁷⁰⁶ Ovi pučko-ustaški obveznici, ukoliko su još uvijek bili živi i sposobni za službu 1914. godine, bili su pozvani u službu u jesen 1914. godine. Iz ovih podataka vidljiv je omjer od gotovo 1:3 kada je riječ o uvježbanim vojnicima i neuvježbanim vojnicima, samo na primjeru Zemuna. U borbenim uvjetima razlika između vojnika koji su naučili rukovati oružjem, vježbali gađanje i naučili osnovne operativne i taktičke kretnje i onih koji su bez ikakvog prethodnog treninga bili poslani na bojište imala je veliko značenje. General Brusilov, protiv čije 8. ruske armije su se borile hrvatske postrojbe u Galiciji, zapisao je kako ga je najviše brinula činjenica da novaci koji mu dolaze kao pričuve nisu uvježbani kao vojnici za što se može kriviti Ratni ured i ministarstvo koje je ljude poslalo na bojišnicu bez bilo kakvoga treninga: „Ni u kojem stadiju rata nismo dobili propisno uvježbana pojačanja. Kako je vrijeme odmicalo, pričuvni korpusi su bili sve gori i gori, ne samo u pogledu vojnog treninga već i moralno i politički“.⁷⁰⁷

Posljedica ovoga bila je veća smrtnost među starijim i neuvježbanim vojnicima nego mlađim vojnicima i onima koji su prošli osnovnu vojnu obuku. Schindler navodi kako je 2. pješačka pukovnija austrijskoga pučkog ustanka iz Linza, koju su činili ljudi srednjih godina bez ikakve vojničke obuke, u samo tri dana borbe kod Horodeka spala sa 3 875 na 1 675 vojnika.⁷⁰⁸

14. Posljedice Galicijske bitke za Austro-Ugarsku Monarhiju

Posljedice vojnog poraza i gubitka velikog dijela Galicije (i druge krunske zemlje Bukovine) 1914. godine bile su za Austro-Ugarsku Monarhiju ozbiljne: ekonomske, vojne, moralne, diplomatske i političke. Ekonomske posljedice opisao je Watson koji smatra da je radi poraza u Galiciji Austro-Ugarska Monarhija izgubila Prvi svjetski rat već 1914. godine: „Sjeme kolapsa

⁷⁰⁵ *Izvješće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1907.*, Zemun, 1908., 22.

⁷⁰⁶ *Izvješće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1908.*, Zemun, 1909., 42.

⁷⁰⁷ BRUSILOV, *A Soldier's Note-Book 1914-1918*, n. dj. 77.

⁷⁰⁸ SCHINDLER, *Fall of the Double Eagle*, n. dj., 255.

Habsburškoga Carstva posijano je invazijom. Ekonomski, Galicija je bila, u suprotnosti s napadnutom provincijom Reicha [Istočna Pruska, op.a.], krucijalna regija. Bila je nezamjenjiva za austrijsku opskrbu hranom, sadržavajući trećinu obradive zemlje zapadnoga dijela Carstva. Invazija je poremetila njezinu poljoprivredu, uništila infrastrukturu i prorijedila stoku. Na istoku krunske zemlje broj konja i krava pao je ispod 40 %, a svinja za katastrofalnih 70 %. Ta šteta za uzgoj uskoro će se osjetiti po kuhinjama diljem Austrije i bit će ključni uzrok nestašica i gladovanja koje je donijelo socijalni i politički nemir u kasnijim ratnim godinama. Usto je Galicija bila glavni izvor petroleja za Središnje sile. Njezina naftna industrija pretrpjela je znatnu štetu: dvije trećine postrojenja bilo je uništeno, neki su izvori bili zapaljeni i otprilike milijun tona nafte izgubljeno je štetom na spremnicima i zaustavljanjem proizvodnje.⁷⁰⁹

Vojne su posljedice bile takve da je broj poginulih, zarobljenih ili nestalih profesionalnih austrougarskih vojnika i časnika dostigao ili prestigao, ovisno o izvorima, ukupni broj predratne profesionalne austrougarske vojske. Budući da profesionalne, trenirane vojnike i časnike nije bilo moguće brzo nadoknaditi, od ovih se gubitaka austro-ugarska vojska nije oporavila do kraja Prvoga svjetskog rata.⁷¹⁰ Diplomatske i političke posljedice bile su čak i teže: „Činilo se kako bi velika pobjeda austro-ugarskoga oružja nad Rusijom mogla uvesti Rumunjsku u rat kao saveznika Monarhije. Međutim, događaji u Galiciji su uništili takve nade, bez obzira na to bile one osnovane ili ne [...] 12. rujna, Italija i Rumunjska su definirale zajedničku politiku u posebnom sporazumu. Na kraju rujna i početkom listopada, Bukurešt je izmijenio diplomatske note s Rusijom u kojima je ruski car obećao pomoći Rumunjima u slučaju austro-ugarskoga napada i priznao njihovo pravo na područja koje su željeli anektirati od Austro-Ugarske. Ovo je bio prvi službeni korak Rumunjske na putu koji ju je kasnije učinio neprijateljem Austrije. U međuvremenu je Bugarska, šokirana neuspjehom austro-ugarske ofenzive protiv Srbije, ostala po strani. Tako su događaji kod Lemberga [Lavova, op.a.] a pogotovo oni na Marni [neuspjeh njemačke vojske da odlučujuće pobjedi francusku vojsku u bitci na Marni početkom rujna 1914., op.a.] uzrokovali da se politička situacija značajno promjeni protiv Središnjih sila.“⁷¹¹

15. Zaključak

Hrvatski vojnici 70. i 96. pješačke pukovnije, koji su sudjelovali u Galicijskoj bitci 1914. godine, bili su prvi od mnogobrojnih hrvatskih vojnika poslanih na Istočno bojište tijekom Prvoga svjetskog rata. Kako je u radu izloženo, udio pripadnika 70. i 96. pješačke pukovnije u ukupnom broju austrougarskih vojnika koji su sudjelovali u Galicijskoj bitci 1914. godine bio

⁷⁰⁹ Alexander, WATSON, *Ring of Steel*, Penguin Books, London, 2015., 199.

⁷¹⁰ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 362.

⁷¹¹ *Austria-Hungary's Last War*, n. dj., 355.

je malen. No, njihov doprinos austrougarskome ratnom naporu i borbi protiv brojčano i materijalno nadmoćnoga neprijatelja nije bio zanemariv. Prema raspoloživim izvorima i vojnim izvještajima razvidno je da su se hrvatski vojnici dobro borili i ispunili svoje operativne zadatke s obzirom na okolnosti (visoke ljetne temperature, iscrpljenost, bolesti, problemi opskrbe, manjak naoružanja i pričuva te sudjelovanje u borbama na dvije različite bojišnice u kratkom vremenu). Može se zaključiti da je njihov doživljaj rata bio intenzivan i poseban. Njihovi su gubitci veliki, ako se promatraju unutar svojih postrojbi, jer iznose snagu jedne do jedne i pol pješačke bojne (od 1064 za karlovačku do 1 612 za petrovaradinsku pješačku pukovnicu). Uzevši u obzir činjenicu da je, prema raspoloživim podacima, broj raspoloživih pričuva s njihovog popunidbenog područja bio ograničen na puno manji broj vojnika koji su prošli vojnu obuku, gubitci nisu mogli biti uspješno i brzo nadoknađeni. Ishod Galicijske ukazao je austrougarskom vojnom vodstvu na važnost Istočnog bojišta pa se iduće ratne godine, 1915., znatno povećao broj vojnika i časnika s raznih područja Monarhije na ovome bojištu. Time je i prisutnost hrvatskih vojnika i časnika na Istočnom bojištu bila veća nego što je bila na početku rata. Prema raspoloživim podacima na području Banske Hrvatske i Slavonije tijekom cijeloga rata mobilizirano je 13 - 14% stanovništva za austrougarsku vojsku.⁷¹² To bi značilo da je ukupno s područja Banske Hrvatske i Slavonije bilo mobilizirano između 338 331 i 364 356 vojnika.⁷¹³

Velik dio ovoga broja završio je na Istočnom bojištu. Procjenjuje se da se samo na početku 1915. godine na Istočnome bojištu nalazilo 65 836 hrvatskih vojnika i časnika,⁷¹⁴ čak 7 puta više no što ih je poslano 1914. godine. Sukladno tome, procjenjuje se da je „1915. godine na Istočnom bojištu poginulo, ranjeno, nestalo ili zarobljeno najmanje 11 500, a najviše 24 500 časnika i vojnika iz hrvatskih zemalja koji su se borili u sklopu austrougarskih vojnih postrojbi.“⁷¹⁵ Paščenko navodi još veće brojke kada ističe kako je upravo na Istočnom bojištu bilo najviše poginulih hrvatskih vojnika u Prvom svjetskom ratu: „Najviše ih je poginulo na bojištima u Galiciji, Volynju i Bukovini: od 1914. do kraja rata između 100,000 i 150,000 vojnika.“⁷¹⁶ To je ogroman udio u ukupnom broju stradalih hrvatskih vojnika i časnika tijekom Prvog svjetskog rata. Šokčević navodi: „Na bojišnicama Prvog svjetskog rata poginulo je ukupno

⁷¹² Dinko, ŠOKČEVIĆ, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, Durieux i Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Zagrebu, Zagreb, 2016, 346-347.

⁷¹³ Prema raspoloživim podacima na području Banske Hrvatske i Slavonije 1910. godine je bilo 2 602 544 stanovnika; Božena, VRANJEŠ-ŠOLJAN, *Stanovništvo gradova Banske Hrvatske na prijelazu stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb, 1991, 48.

⁷¹⁴ Filip, KATANIĆ, Istočno bojište 1915. godine u najnovijoj britanskoj i hrvatskoj historiografiji, *Časopis za suvremenu povijest*, 2017., br. 3., 548.

⁷¹⁵ KATANIĆ, Istočno bojište 1915. godine u najnovijoj britanskoj i hrvatskoj historiografiji, n. dj., 543.

⁷¹⁶ Jevgenij, PAŠČENKO, *Hrvatski grobovi 1914-1918. Karpati, Galicija, Bukovina*, Hrvatski Državni arhiv, Zagreb, 2016., 37.

190.000 vojnika mobiliziranih na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine, uz više stotina tisuća ranjenih i jednako toliko zarobljenih na ruskoj i talijanskoj bojišnici.⁷¹⁷ Prema ovim podatcima vidljivo je kako je na Istočnom bojištu tijekom rata stradalo između 53% i 79% svih hrvatskih žrtava. U ovome kontekstu može se zaključiti kako je Istočno bojište 1914. godine, premda brojke o prisutnosti hrvatskih vojnika na bojišnici i broju ukupno stradalih upućuju na suprotan zaključak, imalo puno veću važnost za hrvatski narod i za hrvatske zemlje nego Balkansko bojište na koje je poslana većina hrvatskih postrojbi i na kojemu je 1914. godine stradalo više hrvatskih vojnika.

Budući da postoji malo specijaliziranih radova iz vojne povijesti Prvoga svjetskog rata u hrvatskoj historiografiji, ovaj rad predstavlja polazišnu točku za daljnja istraživanja ove zanimljive i tragične epizode hrvatske vojne povijesti. Rad može poslužiti i kao polazišna točka zainteresiranim potomcima spomenutih hrvatskih vojnika za stjecanje saznanja iz obiteljske povijesti o „zaboravljenom Prvom svjetskom ratu“.

IZVORI I LITERATURA:

Objavljeni arhivski izvori:

Austria-Hungary's Last War. Volume I. (1914). (Österreich-Ungarns letzter Krieg, 1914-1918.).

Outbreak of War to the Outcome of the battle of Limanowa-Lapanow, Prijevod s njemačkog na engleski Stan Hanna, ur. Edmund Glaise-Horstenau. Publisher for military sciences: Beč, 1930.

Gubitci u Prvom svjetskom ratu. Sv. 1-4, (Verlustliste am Erste Weltkrieg), Ministarstvo rata: Beč, 1914.

Hrvatski Državni arhiv Zagreb:

HR-HDA-1448 Zbirka matičnih knjiga. M-474 70. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1914.-1916.

HR-HDA-1448 Zbirka matičnih knjiga. M-482 96. pješačka pukovnija. Matična knjiga vojnih osoba umrlih 1896.-1915.

HR-HDA-1448 Zbirka matičnih knjiga. M-488 31. poljsko-lovački bataljon. Matična knjiga umrlih 1914.-1916. *Sterbe Register für das k.u.k. 70 Infanterieregiment Jahr 1914, 1915 und 1916.*

HR-HDA-1448 Zbirka matičnih knjiga. M-488 31. poljsko-lovački bataljon. Matična knjiga umrlih 1914.-1916. *Matica umrlih 96. pješačke pukovnije.*

Državni arhiv Karlovac:

HR-DAKA-0002 Poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada Karlovca 1850.-1918.

⁷¹⁷ ŠOKČEVIĆ, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, n. dj., 347.

Državni arhiv Zagreb:

HR-DAZG-4 Gradsko poglavarstvo Zagreb. Vojni odsjek 1866.-1918.

Tisak:

Karlovački glasnik (1901), Karlovac

Sloga (1914), Karlovac

Literatura:

BUTTAR, Prit, *Collision of Empires. The War on the Eastern Front in 1914*, Osprey publishing: London, 2014.

BRUSILOV, Aleksej Aleksejevič, *A Soldier's Note-Book 1914-1918*. MacMillan&Co.: London, 1930.

CHURCHILL, Winston Spencer, *The World Crisis. Volume V. The Unknown War*. Bloomsbury: London, 2015.

CONRAD VON HÖTZENDORE, Franz Xaver, *Aus meiner dienstzeit 1906-1918. Sv. IV*. Beč, Berlin, Leipzig, München, 1921.

DOBROROLSKI, Sergei, *Die mobilmachung der russischen armee 1914*, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte: Berlin, 1922

GOLOVIN, Nikolai, The Great battle of Galicia 1914. A Study in Strategy, *The Slavonic Review* 1926, br.13, 25-47.

Handbook of the Russian Army 1914. Ratni ured: Petrograd, 1914.

Izvešće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1908., Električna tiskara Milana Ilkića: Zemun, 1908.

Izvešće gradskoga poglavarstva o sveopćoj upravi grada Zemuna u godini 1909., Električna tiskara Isidora Stojčića: Zemun, 1909.

Izveštaj gradskog poglavarstva o sveopćoj upravi slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba. Zagreb, godine 1913.-1918., Knjigotiskara braća Kralj: Zagreb, 1927.

KATANIĆ, Filip, Istočno bojište 1915. godine u najnovijoj britanskoj i hrvatskoj historiografiji, *Časopis za suvremenu povijest*, 2017., br. 3., str. 511-551.

MONTGOMERY, Bernard Law, *A Concise History of Warfare*, Wordsworth Editions: Ware, 2000.

PAŠČENKO, Jevgenij, *Hrvatski grobovi 1914-1918. Karpati, Galicija, Bukovina*, Hrvatski državni arhiv: Zagreb, 2016.

POJIĆ, Milan, Ustroj Austrougarske vojske na ozemlju Hrvatske 1868-1914, *Arhivski vjesnik*, 2000, br. 1, str. 147-169.

Schematismus für Das K.u.K. Heer und für die Kriegsmarine für 1914., Ministarstvo rata: Beč, 1914.

- SCHINDLER, John R, *Fall of the Double Eagle. The Battle for Galicia and the Demise of Austria-Hungary*, Potomac Books: Nebraska, 2015.
- SCHMID, Hugo, KOENIG, Egmont, *Army Organizations and Historical Development of the Austro-Hungarian Army*, Beč, 1915.
- STONE, David R, *The Russian Army in The Great War. The Eastern Front, 1914-1917*. University Press of Kansas: Lawrence, 2015.
- ŠOKČEVIĆ, Dinko, *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*, Durieux: Zagreb, 2016.
- WATSON, Alexander, *Ring of Steel. Germany and Austria-Hungary at War, 1914-1918*, Penguin Books: London, 2015.

INFANTRY REGIMENTS OF THE AUSTRO-HUNGARIAN ARMY FROM BANAL CROATIA AND SLAVONIA IN THE BATTLE FOR GALICIA IN 1914

Abstract: This paper analyzes the participation of two infantry regiments of the Imperial and Royal Austro-Hungarian Army from the territory of Banal Croatia and Slavonia in the battle for Galicia in 1914 on the Eastern Front. Galicia was one of the Crownlands in the Austrian part of the Austro-Hungarian Monarchy. Strategic importance of Galicia laid in the fact that, it had an important defensive role against Russia. For that reason, both belligerents, Russia and Austria-Hungary, according to the offensive military doctrine of the time, had the objective of destroying the enemy's armed forces completely in the decisive battle on the territory of Galicia. Initially, Austro-Hungarian Army deployed 925 000 and Russian Empire 1,2 million soldiers in the field. Out of this, only 9 455 Croatian soldiers from Banal Croatia and Slavonia or just 1% of the entire fighting force of the Dual Monarchy participated in the Battle for Galicia in 1914. They were part of Petrovaradin Infantry Regiment Nr. 70 and Karlovac Infantry Regiment Nr. 96. While Petrovaradin regiment went to Galicia in full strength, one battalion of the Karlovac Regiment remained on the Balkan front. In spite of small numbers, their role in military operations has not been insignificant. Karlovac Regiment arrived in Eastern Galicia on August 29 and fought its battle the next day. Petrovaradin Regiment arrived in Eastern Galicia on September 9 and like its Croatian counterpart, been immediately committed to battle. They both participated in the Second battle for Lemberg and retreated with all Austro-Hungarian Armies to the West. In the Battle for Galicia, two Croatian infantry regiments lost 2 676 soldiers in total, out of which 545 were killed, 2 064 wounded and 67 died of diseases and consequences of wounding. The aftermath of the Galician battle was that it became the most important frontline for the Dual Monarchy while the consequences for entire country were severe. In conclusion, the Croatian soldiers who fought in Galicia in 1914 were the first of the many who were deployed to this theatre. Therefore, the intention of this paper is to give incentive not only to historians but to the descendants of these Croatian soldiers who fought and died in the fields of Galicia to explore this subject and make further research in the future.

Key words: Croatian soldiers, The Battle for Galicia, Infantry regiment nr. 70, Infantry regiment nr. 96, Austro-Hungarian Army, 1914.